İslamiyet'in Amerika'daki ilk misyoneri

MUSTAFA ARMAĞAN
m.armagan@zaman.com.tr

Şikago Fuarı'nda İslamiyet hakkında peş peşe iki çok önemli konferans veren Muhammad Webb kardeşimizi hıncahınç dolan salonlarda dinleyenler arasında Amerikan edebiyatının şahikalarından Mark Twain'in de bulunduğunu ve ünlü romanı "Tom Sawyer"da Müslümanlar hakkındaki bahiste sözü edilen kişinin Webb olduğunu söylemekle yetinelim şimdilik.

Tarihin katlarını açmaya başladığınızda işin nereye gideceğini tahmin dahi edemezsiniz. Öylesine dal budak salar ki konu, yabancı zannettiğiniz birçok yüze ne kadar aşina olduğunuzu fark eder, gitmediğiniz kıtalar ayağınıza gelir, mekânın peteklerinde gizlenmiş zaman mumları yanmaya ve içinizi ışıtmaya koyulur.

Bu defa da böyle oldu. II. Abdülhamid'in 1893 Şikago Dünya Fuarı'nda 'Oryantal' bir Osmanlı görmeye heveslenen Amerikalılara nasıl yaman bir sürpriz hazırladığını yazmıştım ya, o iş orada kalmadı, büyüdü, büyüdü ve Amerika'da İslamiyet'in köklerinden birine sarmaşık gibi dolandı. Bu yazıda Abdülhamid-Amerika ilişkilerine bakarken, yüzü karanlıkta kalmış bir başka şahsiyete de kement atacağız.

Şikago Fuarı sadece ülkelerin kendilerini 'teşhir' ettikleri sergilere değil, aynı zamanda çok sayıda etkinliğe de sahne olmuştu. Bazıları bu her Allah'ın günü yeni bir etkinliğin baş gösterdiği dönemde şehrin "kâinatın merkezi" haline geldiğini dahi söylemişlerdi. İşte bunlardan birisi de, Türkiye'nin 1990'lı yılların ortalarından itibaren -yani neredeyse bir asır sonra- aşinası olacağı dinler arası diyalog çalışmaları olmuştu.

Birinci Dünya Dinleri Kongresi 10-27 Eylül 1893 tarihlerinde yapılacaktı. Bu, ABD tarihinin en önemli tarihî ve kültürel hadiselerinden biri sayılıyordu. Tebliğ gönderenler arasında, kongrenin "dünya tarihinin en önemli olaylarından biri" olduğunu beyan etmiş olan ünlü Alman Şarkiyatçısı Max Muller de vardır. Kongrede İslamiyet'i temsil görevi ise bir Amerikalıya, Muhammad Alexander Russell Webb'e düşmüştür.

'Peki kimdir bu zat-ı muhterem? Hangi hakla İslamiyet'i temsil etmiş?' diye geçirdiniz içinizden sanki. Ben de aziz dost İbrahim Özdemir'in Ömer Faruk Abdullah'tan çevirdiği makale sayesinde haberdar oldum kendisinden. Öğrendim ki, ABD'de, özellikle beyazlar arasında İslam'ın yayılmasında onun olağanüstü katkıları olmuştur.

Abdülhamid'in çocuk ruhu

Bayan Max Muller, Abdülhamid'in Şikago Fuarı'ndaki performansından etkilenmiş olacak ki, ertesi yıl sefir olan kocasıyla İstanbul'un yolunu tutmuş ve Sultan'la birkaç defa görüşme şerefine nail olmuş. Yıldız'daki özel kütüphanesi ile "kumruhane"sini gezdikten sonra onun hakkında şu ilginç satırları yazmıştır: "Harikulade mükemmel bir ev sahibi, çok zeki ve çok güzel konuşan, iyi kalpli ve merhametli.., daima etrafını memnun etmek arzusu ile dolu bir insan. . Çocuklara karşı beslediği büyük sevgi herkesin malumudur. İstanbul'da iken duymuştuk, Saray'da bir oda dolusu Paris'ten getirtilmiş en güzel ve değerli çocuk oyuncakları varmış. Harem dairesine ziyarete gelen bir annenin çocuğunu da beraberinde getirdiğini padişah duyar duymaz, derhal bu oyuncaklardan birini o çocuğa gönderirmiş." ("İstanbul'dan Mektuplar", Çev. Afife Buğra, İst. 1978, s. 163-164.)

1846'da New York'ta Presbiteryen bir ailede doğan Webb, babası gibi uzun yıllar (35 yıl) gazetecilikle iştigal etti. "Hudson Daily Star" gazetesinin editörlük ve sahipliğini üstlendi. Başka gazetelerde de çalıştıktan sonra siyaset ve diplomasi sahnesinde görüyoruz onu. Önce Cumhuriyetçidir, sonra saf değiştirip Demokratlaşır. Bu saf değiştirmede Başkan Grevor Cleveland'ı desteklemesi büyük rol oynamıştır. Siyasette ahlak reformu yapma vaadinde bulunan Cleveland, ruhî ve manevî bir değişimi amaçlıyordu, Webb de; her ikisi de emperyalizm aleyhtarıydı; Bush'un tersine, Amerika'nın diğer milletlerle ilişkisini "vicdan" üzerine oturtmaya gayret ettiler.

Cleveland günün birinde Webb'i Filipinler'e başkonsolos olarak atadığında, nasıl bir kader yalımına dokunmakta olduğunu tabii ki bilemezdi. 1887'de Filipinler'e giden Webb, zaten daha önce Hıristiyanlıktan şüpheye düşmüş ve mistik akımlardan, Doğu dinlerinden, Budizm'den, ruhçuluktan vs. medet umar olmuştur. Manila'ya gitmesi teklif edildiğinde, arayışlarına Doğu'da yeni bir ivme kazandıracağını ummuştu. Ama İslamiyet onu Amerika'da değil, bu yeni topraklarda bir gölge gibi takip ediyordu.

Filipinler'de daha önce görmediği kitaplara ve belgelere erişti. Emir Ali'nin "İslam'ın Ruhu" adlı kitabını okuyunca feleği şaştı. İslamiyet'i tanımak için büyük bir merak uyandı içinde. "Arabistan Peygamberi"nin hayatını merak etti. Ardından konsolosluk işlerini bir yana bırakıp kendini İslam'ı incelemeye adadı ve aynı yıl Müslüman oldu. Amerika'nın Filipinler Başkonsolosu, bir Müslüman beyaz Amerikalıydı artık. Onun "ilk Müslüman Amerikalı" olup olmadığı kesin değil. Ancak Webb'in, İslam'ın Amerika'da yayılması için canla başla çalışan "ilk Müslüman misyoner" olduğu açık. Çünkü kaba kacağa sığmayan bu delişmen ruh, İslamiyet'le müşerref olduktan sonra, 1892'de görevinden istifa ederek Amerika'ya dönmüş ve kolları sıvayıp işe girişmişti. Onun adı artık "Muhammad"dı.

İşte Şikago Fuarı'nın açıldığı sene, aynı zamanda Webb'in Amerika'da tebliğ dükkânının kepengini açtığı tarihtir. Yeni "misyon"unu şöyle açıklamıştı kendisi: Kilise çürümüştür, Amerikan şehirlerinde zeki ve ileri birçok insan, kilisenin bu durumundan dolayı arayış halindedir. İslamiyet bu derde derman olacak tek dindir. Öyleyse, iş başına.

Broadway Caddesi 1122 numarada açtığı büroyla işe başlayan Webb, "The Moslem World" adlı dergiyi ancak 7 ay çıkarabildiyse de, son olarak Fethullah Gülen Hocaefendi röportajını yayınlayan "Muslim World" dergisine ilham kaynağı oldu. Konferanslar verdi, yazılar yazdı, kütüphaneler ve okuma odaları açtı, çalışma grupları oluşturdu, velhasıl Amerika'da İslamiyet'in yayılması için akıl almaz bir azimle çalıştı. "Amerikan Müslüman Kardeşliği" adlı, Hz. Peygamber'in hayatını, ahlâkını, hedefini ve öğretilerini incelemeyi amaçlayan bir kurum oluşturdu. Kur'an-ı Kerim'i sağlıklı bir şekilde İngilizceye çevirmeyi planladı. Amerika'nın, filmlerden de hatırlayacağınız en ünlü caddelerinden birisi olan Broadway üzerinde bir cami açtı. Ancak vefatından bir yıl önce, maddi kaynak yetersizliği yüzünden bu caminin kapanmış olması gerçek bir talihsizliktir. Bugün yerinde olsaydı, muhakkak ki Amerika'da İslamiyet'in varlığı adına son derece değerli bir sembol işlevi görecekti.

Şikago Fuarı'nda İslamiyet hakkında peş peşe iki çok önemli konferans veren Muhammad Webb kardeşimizi hıncahınç dolan salonlarda dinleyenler arasında Amerikan edebiyatının şahikalarından Mark Twain'in de bulunduğunu ve ünlü romanı "Tom Sawyer"da Müslümanlar hakkındaki bahiste sözü edilen kişinin Webb olduğunu söylemekle yetinelim şimdilik. Çünkü açıldıkça açılıyor tarihin katları, gördüğünüz gibi.

İZÜ - İSMAİL KARA TÜRKİYE'DE DİNİ HAYAT ARŞİVİ